

• KİTAP TANITIMLARI

Mehmet Âkif Ersoy Hayatı Mûsikî Yönü ve Bestelenmiş Şiirleri (A. H. Turabi)

Fatma Zehra KARIŞMAN*

Mehmet Âkif Ersoy Hayatı Mûsikî Yönü ve Bestelenmiş Şiirleri

Editör: Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları-45

Kocaeli 2018, 228 sayfa

Mehmet Âkif Ersoy; vatanına sevdalı, dinine bağlı ve dahi birçok kıymetli hasleti hâiz edib, şair, vâiz münevver bir şahsiyet olarak tanınmaktadır. Müderris bir babanın oğlu olması hasebiyle küçüklüğünden itibaren ilmin, kültürün ve sanatın beşiğinde yetişen Mehmet Âkif'in, hakkında yapılan çalışmalarla bugüne kadar daha çok edebiyatçı kimliği ön plana çıkarılmıştır. Ancak onun aynı zamanda yetenekli bir sporcu, başarılı bir tabip ve mûsikîşinas olduğu da bilinmektedir. Bu çalışmada inceleyeceğimiz eser, bize mûsikîşinas Âkif'i tanıtan, editörünün ifadesiyle "Türkiye'de Mehmet Âkif'in bestelenmiş eserlerinin notalarını bir araya getiren ilk nota yayın kitabı"¹ niteliğini taşımaktadır.

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk Din Mûsikîsi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-posta: karismanfatma@hotmail.com (ORCID: 0000-0001-9224-8983)

¹ Engin Şahin, Ahmet Hakkı Turabi ile Mehmet Akif Ersoy'un Bestelenmiş Şiirleri ve İstiklal Marşı Besteleri Üzerine, <https://www.youtube.com/watch?v=nDCWICLkHnQ>, (18.05.2018)

Marmara Üniversitesi Türk Din Müsiki Anabilim Dalı başkanı Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi'nin editörlüğünde hazırlanan bu kitapta, millî şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerine yapılan bestelerin notalarının toplu bir şekilde sunulduğu görülmektedir. Eser, şairin hayatı ile müsikî yönünün ele alındığı ve Âkif'in bestelenmiş şiirlerinin yer aldığı iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu iki bölümün ardından, bestelerin çeşitli kıstaslara göre tasnif edilmesiyle hazırlanan listeler ve son olarak da kaynakça kısmı bulunmaktadır. Eserin birinci bölümü (s. 3-30), "Hayatı ve Müsikî Yönü" başlığını taşımakta olup iki ana kısma ayrılmaktadır.

Mehmet Âkif'in hayatının anlatıldığı ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Öncel tarafından kaleme alınan ilk kısım (s. 3-13) "Hayatı", "İstiklâl Marşı'nın Yazılması" ve "Eserleri" alt başlıklarından oluşmaktadır. Bu kısmın "Hayatı" başlığında öncelikle şairin âilesi hakkında bilgi verilmektedir. Yazar, Âkif'in ilk eğitim öğretim dönemlerinden bahsederken şiire olan ilgisinin çocukluk çağlarına dayandığını ve arûz ilmi tahsil ettikten sonra şiir ile meşgûliyetinin artarak devam ettiğini belirtmektedir. Yine bu kısımda, eğitiminin ileriki basamaklarında kendisini Arapça, Farsça, Fransızca gibi yabancı dilleri öğrenerek geliştiren Âkif'in, Mülkiye Mektebi'nin yüksek kısmına devam ederken babasının vefâtı sebebiyle, kısa sürede meslek sahibi olmak için Baytar Mektebi'ne girmesi mevzûsuna temas edilmektedir. Mehmet Âkif'in edebiyat dışında sporun pek çok dalıyla da meşgul olduğu ifade edilerek konuyla ilgili şairin hatıraları aktarılmaktadır. Baytar Mektebi'nden mezun olmasının ardından bulunduğu resmî görevlere değinilen şairin, milletvekili olduğu dönemde yaptığı konuşmalar, verdiği vaazlarla halkı millî mücâdelenin önemi konusunda bilinçlendirdiğine yine bu kısımda işaret edilmektedir. Mehmet Âkif'in önceleri Ziya Paşa, Muallim Nâci ve Nâmık Kemal gibi üstadların tarzından etkilenecek şiirler nazmetmesinin ardından kendi üslûbunu bulduğu belirtilerek şiirlerinin, telif ve tercümelerinin, vaazlarının neşredildiği *Sırât-ı Müstakîm*, *Sebîlü'r-reşâd* adlı dergilerden kısaca bahsedilmektedir. Bu kısmın ilk alt başlığı, dönemindeki edebiyat üstadlarından hürmet gördüğü ifade edilen Âkif'in dil ve din olgularına çok önem vermesi ayrıca İslâm'a olan bağlılığının eserlerine de yansımaya dikkat çekilerek sona ermektedir (s. 3-8).

İlk kısmın ikinci alt başlığı olan "İstiklâl Marşı'nın Yazılması" konusuna, millî mücâdele ortamından ve Âkif'in o dönemdeki faaliyetlerinden kısaca bahsedilerek giriş yapılmaktadır. Daha sonra, Genel Kurmay Başkanlığı'nın isteği üzerine, halkın millî duygularına hitâp edecek bir marş yazılması için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ödüllü bir yarışma düzenlendiği belirtilmek suretiyle, İstiklâl Marşı'nın yazılışının arka plânı ortaya konmaktadır. Müsâba-

kaya gönderilen eserlerin millî mücâdele ruhunu yansıtmadığı kanaati üzerine, ödüllü olduğu için bu yarışmaya katılmayan Âkif'in, hatırlı dostlarının ricasıyla bilâbedel yazdığı marşın meclis kararı ile İstiklâl Marşı olarak kabul edilmesi yine bu kısımda anlatılmaktadır (s. 8).

Mehmet Âkif'in hayatıyla ilgili ilk kısmın sonunda şairin ömrünün son yıllarını Mısır'da geçirdiği, burada ağır bir hastalığa yakalandığı, kendi vatanında ölüp kendi topraklarına gömülmeyi arzu ettiği için yaşamının son aylarında yurda dönüş yaptığı ve İstanbul'da vefât ettiği belirtilmektedir (s. 10).

Eserin ilk kısmının son alt başlığı olan "Eserleri"nin manzûm ve mensûr eserler olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Manzûm eserleri başlığı altında Âkif'in vefatından sonra tek cilt halinde neşredilen *Safahât* isimli külliyâtındaki yedi kitap hakkında kısa bilgiler verilmektedir (s. 11). Mehmet Âkif'in tefsirleri, vaazları ve tercümelerinin sayıları ve neşirleri konusuna mensûr eserler başlığında değinilerek eserin bu kısmı sona ermektedir (s. 11-13).

Mehmet Âkif'in mûsikî yönünün anlatıldığı birinci bölümün ikinci kısmı (s. 15-30) Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan tarafından kaleme alınmış olup "Mûsikî Toplantıları-Mûsikî Fasılları", "Tâceddin Dergâhında Mûsikîli Geceler", "Mûsikîşinas Dostları", "Hilvan'daki Hayatını Renklendiren Mûsikî", "Sevdiği Eserler", "Âkif ve Batı Müziği" alt başlıklarından oluşmaktadır.

Bu kısma, edebiyat-mûsikî ilişkisinin öneminden, Âkif'in mûsikîye olan ilgisinden ve onunla aktif bir şekilde kurduğu temastan kısaca bahsederek giriş yapılmaktadır (s. 15). İkinci kısmın ilk başlığı altında, şairin ileri seviyedeki mûsikî becerisini yalnız başına iken icra edip, topluluk içinde dinleyici olarak yer almayı tercih ettiğinden bahsedilerek, bulunduğu mûsikî toplantılarıyla ilgili birkaç hatıra yer verilmektedir (s. 16-17).

Bu kısmın ikinci konusu, Mehmet Âkif'in Kurtuluş Savaşı'nın ilk aylarında Ankara'da bulunduğu sırada yaşadığı Tâceddin Dergâhı'ndaki günleriyle ilgilidir. Âkif'in burada ikâmeti sırasında dergâhın âdeta edebiyat ve mûsikî merkezi haline geldiğini belirten yazar, şairin buradaki zamanının iyi geçtiğini bizzat kendisinin dile getirdiğini ifade ederek, hayatının belirli dönemlerinde teselli bulmaya çalıştığı bir hayalinden bahsetmektedir (s. 18-19).

Âkif'in mûsikî yönüyle ilgili bilgilerin yer aldığı bu kısımda ele alınan üçüncü konu şairin mûsikîşinas dostlarıdır. Mehmet Âkif'in mûsikîye olan ilgisinin o çevreden çok sayıda dost edinmesine vesîle olduğunu belirten yazar, öncelikle şairin hayatında özel bir yeri olan Neyzen Tefkik'ten, daha sonra da yine şairin mûsikîşinas dostlarından biri olan Hâfız Sâmî'den bahsederek Âkif'in hatıralarına yer vermektedir. Bu konuda ele alınan bir diğer şahsiyet,

şairin kendisine büyük sevgi ve saygı duyduğu ifade edilen ud virtüözü Şerif Muhiddin Targan'dır. Âkif'in ve Şerif Muhiddin'in karşılıklı muhabbetleri, birbirlerine ithaf ettikleri beste ve şiirler ile ifade edilerek her ikisinin de gurbette iken yazdıkları mektuplardan satırlar aktarılmaktadır. Son olarak Bursalı Hâfız Emin Efendi ve o dönemde Süleymâniye Camisi başmüezzini olan Hâfız Kemal de Âkif'in mûsikîşinas dostları olarak tanıtılmaktadır (s. 20-25).

İkinci kısımda ele alınan dördüncü konu, Mehmet Âkif'in Mısır'da yaşadığı dönemde mûsikî ile olan münasebetiyle alâkalıdır. Bu konuda, şairin kitap okumadığı ve bir şey yazmadığı zamanlarda, elinde az sayıda bulunan ama kendisi için kıymetli olan plakları dinlediği belirtilmektedir (s. 26).

Eserin bu kısmının beşinci konusu, Mehmet Âkif'in dinlemeyi ve söylemeyi sevdiği mûsikî eserleriyle ilgilidir. Daha çok güftesi Yunus Emre'ye ait olan besteleri sevip, onları dinlerken şairin vecd haline girdiği dile getirilmektedir. Tanbûrî Ali Efendi'nin "Şimşir-i nigâhınla vuruldum çiğermiden" mısraıyla başlayan Hicaz şarkısı; Kazasker Mustafa Efendi'nin "Doldur getir ey sâkî-i gül-çehre piyâle" mısraıyla başlayan Segâh ağır semâîsi; Nesimî'nin "Ben melâmet hırkasını kendim giydim eğnime" mısraıyla başlayan Uşşak Bektâşî nefesi; Şeyh Saffet Efendi'nin "Gözüm ki kâne boyandı, şerâbı neyleyeyim?" mısraıyla başlayan Hüzzâm ilâhisi ve Zekâi Dede'nin "Bir muazzam padişahsın ki kulundur cümle şâh" mısraıyla başlayan Şevkutarab ilahisi Âkif'in çok sevdiği mûsikî eserleri olarak belirtilmektedir. Yine bu başlık altında şairin güzel sesle okunan Kur'ân-ı Kerîm tilâveti ve mevlîd dinlemekten büyük zevk duyduğuna, ayrıca mevlîd meclislerinde bulunanların hareketleri ve mevlîdhânların icrâ esnasında mevlîd manzumesine sâdik kalmaları konusundaki hassasiyetine işaret edilmektedir (s. 27-29).

İkinci kısmın altıncı ve son başlığında, Mehmet Âkif'in Batı müziğine olan alâkasına temâs edilmektedir. Âkif'in mûsikîde güzelliğe önem verdiğini, bu mevzûda Doğu-Batı ayrımı yapmadığını ifade eden yazarın, şairin Batı müziğini beğenerek dinlediği meclislerden aktardığı hatıralarla bu kısım, aynı zamanda birinci bölüm sona ermektedir (s. 30).

Eserin ikinci bölümü (s. 31-216), "Bestelenmiş Şiirleri" başlığını taşımakta olup, İstiklâl Marşı besteleri ve Mehmet Âkif'in şiirlerine yapılan besteler hakkında bilgi verilen kısımlar Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi tarafından kaleme alınmıştır (s. 33-35). Âkif'in şiirlerinin, yazıldığı dönemden itibaren pek çok kişi tarafından bestelendiğini ve bu besteleme faaliyetinin günümüzde de devam ettiğini belirten yazar, bu durumu şairin "Âsım Nesli" arzusunun zuhûr etmeye başlaması şeklinde değerlendirmektedir.

Bu bölümün ilk alt başlığı olan İstiklâl Marşı'nın bestelenmesi konusunda öncelikle Âkif'in, Millet Meclisi tarafından Millî Marş olarak kabul edilen şiirinin bestelenmesi amacıyla ödüllü bir yarışma düzenlendiği ve gönderilen besteleri incelemek üzere İstanbul'da bir mûsikî heyeti oluşturulduğu belirtilmektedir. Çeşitli sebeplerden dolayı bestelerin birkaç yıl değerlendirilememesi üzerine yarışmaya katılan bestekârların, buldukları bölgede kendi bestelerini okutmaya başladıklarını ifade eden yazar, heyetin neticede Ali Rifat Çağatay'ın Acemaşîran Marşını birinciliğe lâyık gördüğünü ve altı yıl boyunca bu bestenin İstiklâl Marşı olarak çalınıp okutulduğunu dile getirmektedir. O dönemki Maarif Vekilinin değişmesinin ardından, ileri sürülen muhtemel sebeplere bağlı olarak 1930 yılında Osman Zeki Üngör'ün bestesinin resmen kabul edildiği belirtilmekte ve bu besteye alâkalı o zamandan günümüze kadar devam eden tartışmalı mevzuların bulunduğu da temas edilmektedir. Bu başlıkta son olarak Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı şiirini besteleyen bestekârlarla ilgili bazı tespitlere yer verilmektedir (s. 33-34).

İkinci bölümün ikinci alt başlığında Mehmet Âkif'in şiirlerine yapılan bestelerden bahsedilmektedir. Âkif'in şiirlerinin bestelenmesinin kolay olmadığı yönünde bir düşüncenin müzik câmiasında hâkim olduğunu ifade eden yazar, buna rağmen aynı zamanda bir mûsikîşinas olan şairin pek çok şiirine beste yapıldığını belirtmektedir. Yine bu kısımda, Âkif'e ait olmadığı halde ona nispet edilen ve notaya alınan bazı eserlerin tespit edilip, bunlarla birlikte bazı bestekârların şiirlerde keyfî değişiklikler yaparak eserleri tahrif ettikleri düşüncesiyle söz konusu bestelere bu çalışmada yer verilmediğine işaret edilmektedir. Mehmet Âkif'in bestelenen şiirlerinden örnekler de verilen bu kısmın sonunda eserlerin makam, usûl ve bestekârlarına dair nicel veriler² sunularak, farklı mûsikî formlarında hayat bulan şiirler kaleme alan şairin ne kadar büyük bir üstâd olduğu vurgulanmaktadır (s. 34-35).

Eserin bundan sonraki kısmında Mehmet Âkif'in, başta İstiklâl Marşı olmak üzere bestelenmiş diğer şiirlerinin Doç. Dr. Ayşe Başak Harmancı tarafından yazılan notaları yer almaktadır (s. 37-216). Notaları sunulan 103 besteden 18'inin İstiklâl Marşı, diğerlerinin 60 farklı şiir olduğu belirtilmektedir. Notaların yer aldığı bu bölümün ardından bestelerin makamına, güftesine, bestekârına, formuna ve usûlüne göre alfabetik olarak sıralandığı listeler kısmıyla eser sona erdirilmektedir (s. 217-227).

Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi'nin editörlüğünde hazırlanan bu eser, Âkif'in hayatı ve edebiyatçı kimliği üzerinde yoğunlaşan diğer çalışmalar göz

² Bu nicel verilerle oluşturulan tablolar çalışmanın sonunda ek olarak yer almaktadır.

önünde bulundurulduğunda özellikle mûsikî alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bunun yanı sıra, daha önce İstiklâl Marşı'nın farklı bestelerinin veya Âkif'in şiirlerine yapılan bazı bestelerin yer aldığı albüm çalışmaları gerçekleştirilmesine rağmen, şairin şiirlerine yapılmış bestelerin notalarını toplu halde sunan ilk çalışma olması sebebiyle de bu eser ön plana çıkmaktadır. Ayrıca eski notaların güncellenerek tekrar yazılması ve besteleri bulma kolaylığı sağlayan listelerin hazırlanması da eserden yararlanmayı kolaylaştırmaktadır. Çalışmaya dâhil edilecek olan bestelerin seçiminde, bestekârın güfteyi tahrif edip etmemesi konusunda gösterilen hassasiyetle hazırlanan bu eser kanaatimizce bu alanda araştırma yapacaklar için temel kaynak değerindedir.

EK: İncelenen Eserde Yer Alan Bestelerin Makam, Usûl, Form, Bestekâr, Gûfte Gibi Özelliklerine Dâir Nicel Veri Tabloları

Makam	Adet
Rast	14
Acemaşfran	9
Nihâvend	9
Hüzzam	8
Mâhur	7
Hüseynî	7
Hicaz	7
Segâh	6
Uşşak	5
Nevâ	3
Neveser	3
Hicazkâr	2
Kürdî	2
Sabâ	2
Si Bemol Majör	2
Sol Minör	2
Sûznâk	2
Acemkürdî	1
Bayatîaraban	1
Bûselik	1
Çargâh	1
Hisarbûselik	1
La Minör	1
Muhayyerkürdî	1
Nişâbur	1
Nişâburek	1
Re Majör	1
Şehnaz	1
Zâvil	1

Usûl	Adet
Sofyan	50
Düyek	15
Nim Sofyan	8
Yürük Semâî	7
Aksak	7
Değişmeli	4
Semâî	2
Ağıraksak	2
Birleşik Sofyan	1
Curcuna	1
Devrihindî	1
Evfer	1
Evsât	1
Müsemmen	1
Nim Evsât	1
Raks Aksağı	1

Form	Adet
Marş	38
Şarkı	38
İlâhi	15
Fantezi	3
Mersiye	3
Ağıt	1
Bayrâmiye	1
Beste	1
Niyaz	1
Türkü	1
Yürük Semâî	1

Eserin İlk Dizesi	Adet
Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak	18
Yılmam ölümden yaradan askerim	5
Yurdunu Allah'a bırak çık yola	4
Bütün dünyaya küskündüm (Bülbül)	4
Sen bu âvîzenin altında bürünmüş kanına	3
Yâ Rab bizi kahretme helâk eyleme âmin	3
Yıllar geçiyor ki yâ Muhammed	3
Allah'a dayan sâye sarıl hikmete râm ol	2
Ben böyle bakıp durmayacaktım dili bağılı	2
Bütün eşya Hüdâ'yı zikreden bir sırr-ı hikmettir	2
Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker	2
Gökkubbenin altında yatarken al kan içinde	2
Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince	2
Virânelerin yaşcası baykuşlara döndüm	2
Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor	2
Yanık bağırında kanar mızrâbının yâdı	2
Zulmü alkışlayamam zâlimi asla sevemem	2
Âfâkı bütün hande cihân başka cihândır	1
Ağlarım ağlatamam hissederim söyleyemem	1
Artık ey millet-i merhûme sabâh oldu uyan	1
Bakma kabristânın ancak sâhâ-i medhûşuna	1
Baksana kim boynu bükük ağlayan	1
Balkan'ı bildin mi nedir hemşeri	1
Bana hiç bakmayan o gözlerden	1
Bastığın yeri toprak diyerek geçme tanı	1
Beyaz entârisiyle kar gibi kız	1
Bir canlı izin varsa şu toprakta silinmez	1
Bir zamanlar biz de millet hem nasıl milletmişiz	1
Bu taşındır diyerek Kâbe'yi diksem başına	1

Eserin İlk Dizesi	Adet
Nâr-ı beyzâ mıdır nedir öğle zamânında güneş	1
Ne irfandır veren ahlâka ulviyet ne vicdândır	1
O nûru gönder lâhi asırlar oldu yeter	1
Ondört asır evvel yine böyle bir geceydi	1
Rûhumun senden lâhi	1
Sen ey cihân-ı muvahhid ki mâh-ı gufrânı	1
Şevk-i âmâk-ı hayâlât etmede her ân beni	1
Şeydâ-yı gamım beste-i zencir-i hevâyım	1
Şu boğaz harbi nedir var mı ki dünyada eşi	1
Şu serilmiş görünen gölgeme imrenmedeyim	1
Şühedâ gövdesi bir baksana dağlar taşlar	1
Uğurlar ola	1
Yâ lâhi bize tevfkini göster âmin	1
Yâ Rab bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı	1
Yâ Rab ne hatibdir ki makber	1
Yatarken yerde ilhâdıyle haşır olmuş	1
Zaman geçmez ki yüzbinlerce kalbin	1

Cânân gide	1
Çık da bir seyret bahârın cûş u rengâ rengini	1
Doksan senelik ömre îlâhî bu mu gâyet	1
Ey aslına iltihâk eden nûr	1
Ey bülbül-i ter-zebân-ı irfân	1
Eyvâh ıssız diyâr-ı dilber	1
Ezelden âşinânım ben ezelden hem zebânımsın	1
Görünmüyor cihan artık önümde perde cibâl	1
Gurûbu seyredecektik demin değil mi yazık	1
Hepsi göçmüş hani yoldaşlarının hiçbirini yok	1
Kasr-ı gülşensin evet lâkin gönüller şen değil	1
Kendi feryâdımdır ancak ses veren feryâdıma	1
Lâ mekânlarda mısın	1
Müslümanlık nerde bizden geçmiş insanlık bile	1

Bestekâr	Adet
Mehmet Kemiksiz	36
Süleyman Erguner	8
Âmir Ateş	6
Abidin Gerçeker	3
Rüştü Eriç	3
Ali Rifat Çağatay	3
Bora Uymaz	3
Sâdeddin Kaynak	2
Cinûçen Tanrıkorur	2
Mustafa Kılıç	2
Mustafa Sunar	2
Şentürk Deveci	2
Cahit Atasoy	2
Ahmet Yektâ Madran	2
Akın Özkan	2
Ali Nihat Karamemişoğlu	1
Ahmet Cemâleddin Cinkılıç	1
Abdülkâdir Töre	1
Ahmet Kaya	1
Ali Kemal Belviranlı	1
Cahit Öney	1
Faruk Şahin	1
Giriftzen Âsım Bey	1
Hüseyin Akpınar	1
İsmail Hakkı Bey	1
İsmail Zühdü	1
Hâlid Lem'i Atlı	1
M. Kâmil Dürüst	1
Mehmet Zâtî Arca	1
Osman Nuri Özpekel	1
Ömer Karaoğlu	1
S. Suphi Soner	1
Şerif İçli	1
Yahya Soyyiğit	1

Yıldırım Gürses	1
Osman Zeki Üngör	1
A. Başak Harmancı	1
Bestekârı Bilinmeyen	1